

A TUDOMÁNYOS SZAKFORDÍTÁSRÓL FORDÍTÁSTUDOMÁNYI MEGKÖZELÍTÉSBN

ON THE TRANSLATION OF SCIENCE FROM THE PERSPECTIVE OF TRANSLATION STUDIES

Károly Krisztina

az MTA doktora, egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Angol–Amerikai Intézet, Budapest
karoly.krisztina@btk.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A tudomány és a tudományos gondolkodás fejlődésével számos diszciplína foglalkozik, de ezek a fordítás (és a fordítók) tudományformáló szerepét csak érintőlegesen vagy egyáltalán nem vizsgálják. Annak ellenére nem, hogy a tudományos szakfordítás nem csupán filológiai kérdés: a fordítás mindig meghatározó tényező volt a tudomány és az emberiség tudományos gondolkodásának alakulásában, befolyásolásában, fejlődésében. A dolgozat először ezt a gondolatot fejti ki, majd arra mutat rá, hogy a fordítástudománynak egyedülálló a szerepe ennek megértésében. A globalizációnak és a technika fejlődésének köszönhetően a tudományos-technikai fordítói tevékenység ma minden eddiginél nagyobb méretet ölt, de komoly kihívásokkal küzd, melyek háttérben koncepcionális, diszciplináris, módszertani, kulturális, stratégiai vagy politikai kérdések egyaránt állhatnak. A fordításoknak ugyanis az eredetileg a célnyelven (többnyire angolul) született tudományos szövegekkel kell egyenértékűeknek lenniük ahhoz, hogy a bennük közölt ismeretanyag és tudás hiteles és versenyképes (például rangos nemzetközi szakfolyóiratban publikálható) legyen. A dolgozat második része ennek feltételeit elemzi a fordítástudományi kutatások eredményei alapján, hogy rávilágíthasson a tudományos szakfordítás legfontosabb minőségi kritériumaira. Számba veszi a nyelvpárok, a műfajok és a tudományterületek vonatkozásában e speciális fordítási tevékenység kihívásait, valamint azokat a szövegalkotási normákat és minőségi kritériumokat, melyek révén az anyanyelvűek által írt szövegekkel funkcionálisan egyenértékű célnyelvi szöveg keletkezhet, s teljesülhet a legfontosabb minőségi kritérium, hogy „láthatatlanná” válik a fordítás.

ABSTRACT

Several disciplines deal with the evolution of science and scholarly thinking, but these pay little if any attention to the role of translation (and translators) in shaping science, despite the fact that scientific translation is not merely a philological matter: it has always played a decisive role in shaping, influencing and advancing science. This paper first elaborates on this claim and then shows how Translation Studies can make a unique contribution to this role. Although with globalization and the rapid development of technology translating scientific and technical texts

has gained new impetus, it faces a number of challenges. These challenges are typically conceptual, disciplinary, methodological, cultural, strategic or political in nature. Overall, translations are expected to function like non-translated target (mostly English) language texts so that the knowledge transmitted is equally reliable and competitive (e.g., publishable in prestigious international journals). Based on the outcomes of research in Translation Studies, the second part of the paper analyses the prerequisites to this requirement, enabling us to identify a set of criteria that may enhance the quality of scientific translation. The paper cites examples of specific language pairs, genres and disciplines to highlight the stereotypical challenges of translation and the discourse norms and quality criteria that can make target texts functionally equivalent with those produced by native speakers and thus lead to the ultimate quality standard, namely that the translation of scientific texts is best if it is 'invisible'.

Kulcsszavak: fordítástudomány, tudományos szakfordítás, tudományos gondolkodás, funkcionális ekvivalencia, minőségi kritériumok

Keywords: Translation Studies, scientific translation, scholarly thinking, functional equivalence, quality criteria

FOGALMI BEVEZETŐ

Dolgozatomban a tudományos szakfordítás fogalmát tág értelemben használom. Minden olyan, a tudósok és a szakemberek közötti kommunikációban használt szakszöveg célnyelvi újratereztését beleértem, amely a természet- vagy a társadalomtudományok valamely elméleti vagy alkalmazott ágához tartozik. A népszerűsítő tudományos szövegek fordítását azonban nem sorolom bele, mert ezekre eltérő kommunikációs mintázat jellemző, amelynek az ismeretanyag leegyszerűsítésén túl, megvannak az egyéb sajátos diskurzustulajdonságai is.

A tudomány világában a fordítás jelensége sem magától értetődő. Ha kellően tágan értelmezzük a fogalmat, teret engedve benne a nyelvi közvetítés különféle módjainak s konverziós/transzfer műveleteknek is, akkor a fordításnak három megjelenési formáját látjuk: (1) a tulajdonképpeni, nyelvek közötti fordítást (amit fordító végez a szerző számára), (2) az önfordítást (amikor a szerző fordítja le saját munkáját), valamint (3) a szöveg közvetlenül a célnyelven történő elkészítését.

A történelem során sokat változott a fordítási tevékenységet végzők személye és képzettsége, ezért a „fordító” fogalmát is szélesen értelmezem. A tulajdonképpeni fordítást napjainkban általában a szakmát hivatásszerűen űző fordítóktól vagy fordító ügynökségektől rendelik meg. A fordítók egyedül vagy csoportosan, esetleg gépi támogatással dolgoznak, vagy mint képzett fordítók, vagy a szak-/tudományterületen végzett és/vagy ott dolgozó szakemberként. Ahhoz képest azonban, hogy a fordítás milyen ősi szakma, ez relatív új keletű jelenség. Scott

L. Montgomery (2009, 4.) munkájában számos példát látunk arra, hogy az elmúlt több mint kétezer év során mennyire más volt a gyakorlat. Fordítóként (is) dolgoztak a tudósok, de a tanítványaik és a szerzetesek, sőt még a kereskedők, felfedezők, kalandorok, katonák, hajóskapitányok vagy a diplomataik is gyakran kivették a részüket a munkából, s részt vállaltak a tudomány közvetítésében.

A következőkben a tudományos szövegek fordítását a fordítástudomány perspektívájából és kutatási eredményein keresztül fogom megközelíteni. Bár a fordítással számos tudományág foglalkozik saját szempontjai szerint, a fordítástudomány az a már önállóvá vált interdiszciplína, amely James S. Holmes 1972-ben elhangzott programadó előadása szellemében (*The Name and Nature of Translation Studies*, Holmes, 1988; Munday, 2008) szisztematikus módon és interdiszciplináris megközelítésében tanulmányozza a fordítás, a tolmácsolás és a lokalizáció elméleti, leíró és alkalmazott kérdéseit.

A FORDÍTÁS SZEREPE A TUDOMÁNYBAN ÉS A TUDOMÁNYOS GONDOLKODÁSBAN

Miközben a tudományos szaknyelv kutatása hosszú múltra tekint vissza, a tudományos szakfordítást jóval kisebb kutatói figyelem övezi, a szakfordítás egyéb területeihez (például: médiafordítás, jogi, műszaki szakfordítás) képest is. A tudomány művelése, fejlődése és a megszerzett tudás átadása pedig mindig szoros kapcsolatban állt a fordítással, hiszen mindháromhoz a tudományos diskurzus valamelyik műfajának (szakcikk, tudományos előadás, kutatási jelentés stb.) alkalmazására volt szükség. A tudományos élet szereplői mindig törekedtek a kommunikációra, hogy megosszák gondolataikat és felfedezéseiket, és megismerhessék mások vívmányait. Ehhez olyan nyelvet választottak, amelyet legtöbben értettek, még akkor is, ha térben vagy időben távol éltek egymástól. Az elmúlt több mint 2500 év során mindig volt legalább egy olyan választott nyelv, amelyen a tudomány képviselői egymással érintkezni tudtak (például: a görög, arab, latin, francia, német, ma az angol). Azok pedig, akiknek ez nem az anyanyelve volt, fordítottak vagy fordítottak, hogy a más kultúrákban élő társaikkal megértsék magukat. A fordítás így a tudásalkotás és tudásmegosztás minden lehetséges szintjén megjelent és ma is megjelenik.

A fordításnak szociológiai és tudománytörténeti funkciója is van, mert a tudományos közösség fordítási tevékenysége hozzájárul az uralkodó diskurzusnormák kialakulásához és elterjedéséhez (Meade, 2011, 226.). Ebben a fordítástudomány különösen fontos, mert elméleti és módszertani eszköztára segítségével a (szak)fordítás és a (szak)fordítók szemszögéből tudja leírni ezeket a folyamatokat, és nem a szociológusok vagy tudománytörténészek szemével, akik ezeket a tudományos élet szereplőin keresztül tanulmányozzák. Montgomery (2000) például

esettanulmányai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a különféle tudományos diszciplínák sem köszönhetnek kevesebbet a fordításnak, mint az irodalom, a filozófia vagy a vallás. Számos nagy kultúrában (Japán, Kína, India stb.) a modern tudományok kialakulása elválaszthatatlan a fordítástól, hiszen „fordításként kezdődtek” (272–273.; kurzív az eredetiben). A nemzeti nyelvre történő fordításra is ugyanakkor szükség van, hogy azon is létre tudjanak jönni a tudományos kommunikáció, valamint a tudomány művelésének és az eredmények megosztásának nyelvi feltételei (a versenyképes nemzeti tudománynyelv szükségességéről lásd Bősze, 2021; Kiefer, 1994; É. Kiss, 2004; Kiss J., 2012).

A fordítás jelentős szerepet tölt be a tudományos szaknyelv és a szakterminológia megalkotásában. Montgomery (2000, 13.) úgy fogalmaz, hogy a tudományos gondolkodás fejlődésében a fordítás „ereje” a szó erejével egyenértékű. Számos fogalom és terminus (*terminus technicus*) ugyanis fordításon keresztül alakult ki (Európa különböző nyelveiben például a latinból; vagy napjainkban – mivel több területen nemzetközi bizottságok hozzák létre vagy határozzák meg – az angolból; Bősze, 2021, 1178.).

A mindenkori *lingua francá*ról történő fordítás a gondolkodásmódot is formálja. Ez az oka annak, hogy az idők során átalakult a tudományos műfajokban a gondolatok bemutatásának, az érvek felsorakoztatásának módja, s megváltozott a diskurzus stílusa és logikája, a tudományos műfajok szövegszerkezeti normája. A gondolkodásmódunk formálásán keresztül a fordítás a tudományos írás normáit is alakítja. Montgomery (2000, 274.) ezt a tudás és a tudományos eredmények nyelveken és kultúrákon át történő vándorlásának tulajdonítja. Saját munkánk során is tapasztaljuk, hogy – az angol nyelvű nemzetközi publikálás révén – mára a magyar szakcikkek szövegtulajdonságaira is rányomta a bélyegét az angolszász retorikai hagyomány.

A fordítástudomány létrehozta azt az elméleti és módszertani apparátust, amellyel a tudományos szakfordítás egyedi sajátosságait és minőségi követelményeit le tudja írni. Ennek (gyakorlati) eredményeként számos szakterületre készültek fordítási útmutatók, segédletek. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez nem kizárólag a fordítástudomány érdeme. A fordítási szövegalkotás komplexitása miatt – amelyben nemcsak a szöveg, hanem a fordító, a fordítás kontextusa és célközönsége, valamint a fordítás célja és módszere is meghatározó tényező (Károly, 2017) – a fordításkutatás, s benne a tudományos szakfordítás vizsgálata interdiszciplináris feladat. A fordítástudomány más területekkel is együttműködik a kérdései megválaszolására: a tudományelmélettel, a kognitív nyelvészettel, valamint a szöveg tudományával (a szövegnyelvészettel és a diskurzuselemzéssel). Utóbbin belül jelentős mértékben támaszkodik a szaknyelvkutatás, a műfajelemzés, a regisztertanulmányok, a kontrasztív retorika, a korpusznyelvészet, a kritikai diskurzuselemzés, az angol mint *lingua franca*, valamint a nemzetközi angol kutatása elméleteire és módszereire is.

A TUDOMÁNYOS SZAKFORDÍTÁS KUTATÁSÁNAK FÓKUSZAI
ÉS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

A vizsgálatok elsősorban arra a kérdésre keresnek választ, hogy mik azok a tulajdonságok és feltételek, amelyek révén a fordítások „egyenértékűvé” válhatnak, vagyis azonos funkciót tölthetnek be az eredetileg az adott nyelven (anyanyelvűek által) írt szövegekkel. Leegyszerűsítve: mely tényezők teszik természetessé a szöveget és „láthatatlanná” (Baumgarten et al., 2004) a fordítást? A kutatások fókuszában a nyelvpárok, a műfajok és a diszciplináris követelmények állnak.

Mivel a tudomány, a kutatás és az oktatás lingua francája az angol, a legtöbb vizsgálat az angolra, illetve az angolról valamilyen más (például: arab, dán, finn, francia, holland, japán, kínai, lengyel, magyar, német, orosz, perzsa, [brazíliai] portugál, spanyol, szlovén, török) nyelvre történő fordításra irányul. Jelentős mennyiségű adat érhető el az angol és a spanyol, valamint az angol és a német nyelvpár vonatkozásában, de születtek elemzések arab→spanyol, francia→arab, német→spanyol, orosz→finn és angol→magyar irányban is. A magyar nyelvre történő fordítással is többen foglalkoznak. Albert Sándor (2000) például a filozófiai szövegek célnyelvi átültetésének kérdéseit tárgyalja Martin Heidegger *Lét és idő* című művének magyar, francia, angol, olasz és spanyol fordításai alapján. Götz Andrea (2015) angol absztraktok magyar fordítását vizsgálja műfaji szerkezeti szempontból, Heltai Pál (2008) pedig az irodalmi és a tudományos szakfordítás különbségeit és hasonlóságait tárja fel a lexikai átváltási műveletek tekintetében. Mány Dániel (2019) az orvostudományi terminusokhoz köthető eufemizmusok fordítását elemzi betegtájékoztatókban.

A nyelvpárspecifikus kutatási eredmények arra engednek következtetni, hogy a funkcionális ekvivalencia megteremtése során a fordítók számára a legnagyobb kihívást a nyelvek rendszerbeli különbségeiből, retorikai, műfaji és regiszterbeli eltéréseiből, valamint a nyelvi interferenciából fakadó problémák kezelése okozza. Ilyen például azon jelenségek sora, amelyeket Karen Bennett (2011, 205.) a hagyományos portugál diskurzusban talált: a túlságosan hosszú mondatok (korpusza egyik mondata 322 szóból állt), a rendkívüli szintaktikai komplexitás, az ige nélküli mondatok, a klasszikus/humanista retorikai hagyományokban gyökerező szóképek. Angolra fordítás esetén ezek olyan fordítói stratégiák alkalmazását indukálják, amelyek által rövidülnek a mondatok, veszítenek összetettségükből, igei szerkezetekkel bővülnek, és a szöveg stílusa (díszítettsége) is csökken. A nyelvek és kultúrák sajátosságaihoz köthető egy másik fontos tényező is: a tudományos nyelvezet szakszerűségének és absztrakciós fokának eltérései (ilyen különbség diszciplinák között is fellelhető). Nicole Baumgarten, Juliane House és Julia Probst (2004, 104–105.) például az angol és a német tudományos diskurzus összevetése alapján állapította meg, hogy a német szövegek szabatosabbak és árnyaltabbak a megfogalmazásaikban, mint angol megfelelőik.

A kutatók és szakemberek (tudományos) műfajokon keresztül kommunikálnak egymással. A műfajorientált kutatások azonban nem kiegyensúlyozottak: egyes műfajokra jelentős kutatói figyelem összpontosul, és több nyelvpárban is foglalkoznak velük (szakfolyóiratcikk, absztrakt), másokról csupán néhány vizsgálat érhető el (például: a tankönyv, kézikönyv, konferenciafelhívás, pályázati kiírás, kutatási terv, oklevélmelléklet, diploma, zárójelentés). Sokaságuk ellenére azonban e műfajok számos hasonlóságot mutatnak, és hasonló kihívások elé állítják a fordítót (nyelvpártól függetlenül). Ezért a fordításukra általános ajánlások fogalmazhatóak meg, amelyek révén nem „fordításízű” (más szóval: „idegenszerű”/„kvázi-helyes”: Klaudy, 2004, 66.), hanem természetes szövegek keletkezhetnek (a szakmai fordítással kapcsolatos negatív hazai tapasztalatokról lásd például Frank, 2015, 390.).

Fordítás során célszerű

- a célközönség elvárásait szem előtt tartva funkcionális ekvivalenciára, vagyis értelmi és nem szó szerinti megfeleltetésre törekedni;
- nem mondatról mondatra, hanem a szöveg egészéből kiindulva dolgozni, és elvégezni a műfaj és a célkultúra szöveg-hagyományai által indukált lexikai, szintaktikai, szövegszintű módosításokat;
- idegen nyelvű vagy a célkultúrában ismeretlen terminusok/kifejezések beillesztésekor magyarázó jegyzeteket beszúrni;
- a diskurzusjelölők és kötőelemek használatát a célnyelvi normához igazítani (például kötőszókkal nyelvileg jelölni vagy jelöletlenül hagyni a szöveg különböző részei közötti logikai relációkat);
- az információtartalom mennyiségében és minőségében a célkultúra elvárásait követni (például: relevanciára törekvés vagy tudásbemutató);
- megteremteti az eredeti (nem fordított) célnyelvi szövegek hangnembeli sajátosságait (személyes/személytelen hangvétel, szerzői jelenlét mértéke, explicit/implicit megfogalmazások stb.);
- a fordítónak és a szerzőnek szorosan együttműködni, hogy megtalálják az egyensúlyt a (nemzetközi/angol) tudományos folyóiratcikk műfaji konvenciói, a folyóirat/kiadó szerkesztői elvárásai és a szerző egyéni stílusa között.

Az empirikus kutatások diszciplináris különbségekből fakadó problémákról is számot adnak. A legnagyobb kihívást az jelenti, hogy a fordítók többsége nem az adott tudományterületen aktív szakember vagy kutató, hanem „kívülálló”, aki a szakmabelieknek dolgozik. Fordítás során ezért olyan kérdések merülnek fel, amelyekkel kapcsolatosan a fordítónak tájékozódnia kell, és olykor nehéz döntéseket hozni. Ilyen kérdések a következőkből fakadhatnak:

- a tudomány gyors fejlődése miatt új szakkifejezések jelennek meg, vagy a már meglévők megváltoznak;

- bizonyos szakterületek megfogalmazásai vagy terminusai „homályosak” (nem egyértelműek, kulturálisan kötöttek, metaforikusak), s ezért fennáll a veszélye annak, hogy a fordító félreérti a szöveget (ha nem szakmabeli);
- a különböző szakterületek eltérő módon és célokkal építik be saját gondolatmenetükbe más szerzők gondolatait (a forrásokat/hivatkozásokat);
- egyes területek terminusaihoz eufemizmusok kötődnek, melyek nyelvenként és kultúránként eltérhetnek, ezért a fordításukkor nem csupán szakmai szempontokat kell mérlegelni, hanem a célnyelvi normákat és a befogadói elvárásokat is;
- a műfajok sajátosságai (például a szakcikkek terjedelme, szerkezete, hangneme, érvelési struktúrája, információtartalma, absztrakciós foka) diszciplináris eltéréseket mutatnak;
- a fordítás megrendelője a forrásszöveg tartalmának, mondanivalójának valamilyen szempontú változtatását, esetleg manipulálását kéri (például egy ideológia elő- vagy háttérbe szorítása céljából).

ÖSSZEĞZÉS

Fordítani fontos. A nemzeti nyelvre, esetünkben a magyarra azért, hogy megőrizzük, vagy szükség esetén kialakítsuk a tudomány műveléséhez és a tudás megosztásához és alkalmazásához kívánatos, teljes kommunikációs értékkel bíró magyar nyelvet, mert ez a tudományos gondolkodásnak és a fejlődésnek is feltétele. Ugyanakkor a lingua francára, az angolra is kell fordítani, hogy a magyar tudomány eredményei és képviselői versenyben legyenek a nemzetközi tudományos életben, és szerepük legyen a tudomány és az emberiség tudományos gondolkodásának alakulásában, befolyásolásában és fejlődésében.

Az alábbiakban ehhez szeretnék néhány fogódzót nyújtani, a fordítástudományi kutatások eredményei alapján, amelyből az angol nyelv vonatkozásában áll rendelkezésre a legtöbb adat. Ezek alapján megfogalmazhatók olyan általános, a nyelvhelyességen túlmutató és a szöveg egészére vonatkozó minőségi kritériumok, amelyek megléte esetén, bármely nyelvről vagy anyanyelvi háttérrel dolgozunk is, fordítóként vagy kutatóként, a fordításunk „természetes” és az eredeti angol szövegekkel egyenértékű lehet. Ez különösen a következő feltételek együttes teljesülését jelenti, a minőségi angol nyelvű fordítás:

- megfogalmazásai világosak, egyértelműek, explicitek, kellően tömörek és lényegre törők;
- terminológiai megformálása következetes és megfeleltethető a forrásszöveg fogalmaival, szakterminusaival;
- információtartalma releváns (nem tartalmaz a témához és a kutatás céljához közvetlenül nem kapcsolódó, a gondolatmenet/érvek kifejtéséhez nem feltétlenül szükséges információkat);

- értelme, mondanivalója hű a forrásszöveghez;
- hangvétele objektív és elfogulatlan;
- a szöveg szintjén (műfaji, retorikai, logikai struktúrájában, stílusában, hivatkozási/forráskezelési technikájában, szövegkohéziós mintázatában stb.) az angol tudományos diskurzus szövegalkotási normáit követi;
- alkalmas a szerző és a célnyelvi olvasó közötti szakmai-tudományos kommunikáció megvalósítására oly módon, hogy a fordítás ténye láthatatlan marad.

IRODALOM

- Albert S. (2000): Filozófiai szövegek fordítása 1. rész. *Fordítástudomány*, 2, 2, 5–23. https://www.epa.hu/04100/04125/00036/pdf/EPA04125_forditastudomany_2000_2_005-023.pdf
- Bassnett, S. (2013): The Self-translator as Rewriter. In: Cordingley, A. (ed.): *Self-translation: Brokering Originality in Hybrid Culture*. London–New York: Bloomsbury, 13–25. DOI: 10.5040/9781472542038.ch-001
- Baumgarten, N. – House, J. – Probst, J. (2004): English as a *Lingua Franca* in Covert Translation Processes. *The Translator*, 10, 1, 83–108. DOI: 10.1080/13556509.2004.10799169, https://www.researchgate.net/publication/261685807_English_as_Lingua_Franca_in_Covert_Translation_Processes
- Bennett, K. (2011): The Scientific Revolution and Its Repercussions on the Translation of Technical Discourse. *The Translator*, 17, 2, 189–210. DOI: 10.1080/13556509.2011.10799486, https://www.researchgate.net/publication/261691730_The_Scientific_Revolution_and_Its_Repercussions_on_the_Translation_of_Technical_Discourse
- Bősze P. (2021): A magyar orvosi tudomány nyelv és a Magyar Tudományos Akadémia. Ahogy az orvos látja. *Magyar Tudomány*, 182, 9, 1177–1193. DOI: 10.1556/2065.182.2021.9.3, <https://mersz.hu/magyar-tudomany-202108-1>
- É. Kiss K. (2004): *Anyanyelvünk állapotáról*. Budapest: Osiris Kiadó
- Frank T. (2015): „Európa nyelve a fordítás”: Javaslat az Európai Uniónak. *Magyar Tudomány*, 176, 4, 388–391. <http://www.matud.iif.hu/2015-04.pdf>
- Götz A. (2015): Magyar és angol absztraktok retorikai szerkezetének elemzése. *Fordítástudomány*, 17, 2, 88–116. <https://bit.ly/3GPGShC>
- Heltai P. (2008): Lexikai átváltási műveletek irodalmi és szakfordításban. *Fordítástudomány*, 10, 1, 5–17. https://www.epa.hu/04100/04125/00007/pdf/EPA04125_forditastudomany_2008_1_005-017.pdf
- Holmes, J. S. (1988): The Name and Nature of Translation Studies. (1972) In: Holmes, J. S. (ed.): *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi, 67–88. <https://docenti.unimc.it/elena.digiovanni/teaching/2020/22450/files/the-name-and-nature-of-ts-holmes>
- Károly K. (2017): *Aspects of Cohesion and Coherence in Translation. The Case of Hungarian-English News Translation*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, DOI: 10.1075/btl.134
- Kiefer F. (1994): A magyar nyelv mint a modern kommunikáció eszköze. *Magyar Tudomány*, 1, 631–642. http://real-j.mtak.hu/150/1/MATUD_1994.pdf
- Kiss J. (2012): *A magyar nyelv és nyelvközösség*. Keszthely: Balaton Akadémia
- Klaudy K. (2004): *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica Kiadó
- Mány D. (2019): Az orvosi eufemizmusokról angolról magyarra fordított betegtájékoztatók tükrében. *Fordítástudomány*, 21, 1, 76–88. <https://bit.ly/3GM1JIC>

- Meade, R. (2011): Translation of a Discipline. The Fate of Rankine's Engineering Science in Early Meiji-era Japan. *The Translator*, 17, 2, 211–232. DOI: 10.1080/13556509.2011.10799487, https://www.researchgate.net/publication/261691731_Translation_of_a_Discipline
- Montgomery, S. L. (2000): *Science in Translation. Movements of Knowledge through Cultures and Time*. Chicago–London: The University of Chicago Press, DOI: 10.1075/babel.50.4.09jia, https://www.researchgate.net/publication/37694520_Science_in_Translation_Movements_of_Knowledge_through_Cultures_and_Time
- Montgomery, S. L. (2009): English and Science: Realities and Issues for Translation in the Age of an Expanding *Lingua Franca*. *The Journal of Specialized Translation*, 11, January, https://www.jostrans.org/issue11/art_montgomery.pdf
- Munday, J. (2008): *Introducing Translation Studies*. London–New York: Routledge
- Muñoz-Miquel, A. (2018): Differences Between Linguists and Subject-matter Experts in the Medical Translation Practice. An Empirical Descriptive Study with Professional Translators. *Target*, 30, 1, 24–52. DOI: 10.1075/target.14130.mun, <https://bit.ly/3Kslakw>